

УДК 378.147

**Нестеренко О.М. к.ю.н, ст. викл., Ортіна Г.В., д. н. держ. упр, доц.,
Горбова Н.А., к.пед.н., доц., Олексенко Р.І., д.філос.н., проф.**
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНІ СХЕМИ ЯК МЕТОД АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН

Анотація. У статті розглянуті питання актуальності правового виховання населення України через підвищення рівня правової освіти, яка має характерні особливості для студентів неюридичних спеціальностей. Враховуючи це пропонується застосовувати структурно-логічні схеми як метод алгоритмізації теоретичного матеріалу правових дисциплін, що суттєво допоможе краще розуміти правові поняття та категорії зазначеній аудиторії.

Ключові слова: *правове виховання, правова свідомість, правова освіта, структурно-логічні схеми, методи навчання.*

Постановка проблеми. Загальновідомо, що рівень професійної підготовки майбутнього спеціаліста залежить від набуття ним у вузі широкого обсягу знань з різних навчальних курсів та дисциплін.[15] Неможливо заперечувати, що оволодіння достатнім обсягом правових знань є найпріоритетнішим напрямком у формуванні правової свідомості студентської молоді, що безпосередньо формує наше майбутнє. Становлення сучасної освіти передбачає постійний пошук і впровадження ефективних технологій навчання та виховання. Питання активного пошуку інтенсивних методів, форм і засобів навчання, які дозволяють за короткий час засвоювати студентами досить великий обсяг інформації, набувати практичні навички та уміння є досить актуальним.

Сьогодні спостерігається жвавий інтерес сучасних учених-педагогів до вдосконалення та використання наочних методів в навчальному процесі. Методика візуалізації, як один із принципів дидактики, була предметом уваги не одного покоління дослідників.

Велика кількість викладачів ще не достатньо володіють відповідними формами та методами навчання, які стимулюють пізнавальну активність студентів. В результаті маємо пасивне сприйняття навчального матеріалу. Отже, основним напрямом перебудови навчання в сучасній освіті стає оптимізація та інтенсифікація навчального процесу, під якими можна розуміти підвищення продуктивності праці педагога та студента в кожному одиницю часу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання наочних засобів навчання знайшли своє відображення у працях Арістотеля,

Сократа, Декарта, Ж. Ж. Руссо; психологів Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, Л. В. Зельманової, Д. М. Богоявленського, Н. О. Менчинської, В. В. Давидова, З. І. Калмикової, Ю. З. Гільбуха; дидактів Ю. К. Бабанського, М. Н. Скаткіна, Л. В. Занкова, І. Я. Лернера, В. О. Онищук; педагогів Я. А. Коменського, Й. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка. Продовжуючи ідеї Я. Коменського, Й. Песталоцці, А. Дистервег називає саме наочність важливим стимулом навчально-пізнавальної діяльності.

Із зростанням ролі наочності у вигляді схем в навчальному процесі почали з'являтися дослідження з питань їх застосування. Дані наукових досліджень С. Погорєлова, Л. Кохан, Н. Савкової та ін. свідчать про те, що використання такого виду наочності сприяє усвідомленому сприйняттю нових знань. Схеми ж є засобом узагальнення та міцного засвоєння навчальної інформації, формування умінь і навичок структурування та систематизації навчального матеріалу [2, 3].

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз особливостей застосування структурно-логічних схем як методу алгоритмізації, впровадження зазначеного методу при вивченні правових дисциплін на прикладі конкретної теми трудового права.

Виклад основного матеріалу досліджень. Правове виховання являє собою складну, динамічну систему принципів, методів, форм впливу на свідомість членів громадянського суспільства, що перебуває у постійному розвитку, у режимі перманентного пристосування свого інструментарію до нових умов і актуальних соціальних потреб. Держава і суспільство, розвиваючи систему правового виховання, повинна своєчасно реагувати на зміни глобально-світової, регіональної та локальної культури, політики, економіки, на появу новітніх цивілізаційних викликів і загроз.

За роки незалежності України прийнято низку законодавчих актів та програмних документів, які різною мірою стосуються питань правового виховання. Так, ще у 1993 р. було прийнято Державну національну програму «Освіта» («Україна ХХІ століття»), у якій наголошено на необхідності подолання девальвації загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму. Серед базових принципів реалізації даної програми визначено, зокрема, принцип нероздільності навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні їх змісту формуванню цілісної та всебічно розвиненої особистості. Поміж пріоритетних напрямів реформування виховання визначено розроблення теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду; виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки; прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну [4]. У цілому слід констатувати, що положення вказаної програми є достатньо прогресивними, однак подальша їх реалізація залишає бажати кращого.

У 2001 р. було прийнято Національну програму правової освіти населення, яка визначила правову освіту як комплекс заходів виховного, навча-

льного та інформаційного характеру, спрямованих на створення сприятливих умов для мотивування громадян до набуття правових знань, умінь та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків [5].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки також приділено достатньо уваги різним напрямкам виховного впливу на громадян України. У документі, зокрема, сказано, що система освіти має забезпечувати формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя у постійно змінюваному, конкурентному, взаємозалежному світі [6]. Наголошується також на тому, що якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, а модернізація і розвиток освіти повинні бути випереджального безперервного характеру, забезпечити гнучке реагування на всі процеси, що відбуваються в Україні та світі.

Загальне правове виховання має за мету формування у громадян України правового світогляду, який можна охарактеризувати як узагальнений погляд на світ права як на ідею належного в контексті історичного, соціокультурного, онтологічного, аксіологічного аспектів [7, с.46]. Звичайно, найбільш розвинений правовий світогляд мають представники юридичної професії, однак і пересічні громадяни також повинні мати базові уявлення про правову дійсність. О.О. Макаров звертає увагу на те, що поширення правової неграмотності в сім'ях є однією з основних причин асоціальної поведінки дітей [8, с.497]. Основні зусилля суб'єктів правового виховання мають бути спрямовані на формування внутрішньої потреби людини в правомірній поведінці, що ґрунтується на ціннісному сприйнятті права [9, с.50]. Для досягнення цієї мети держава і суспільні організації повинні активно використовувати різні методи правової пропаганди, агітації, реклами, серед яких правова освіта має досить вагоме значення.

Слід зазначити, що сприйняття права студентами-юристами і студентами неюридичних спеціальностей помітно відрізняється, тому основною метою правової освіти при підготовці останніх фахівців є формування належного рівня загального правового виховання.

Студенти неюридичних спеціальностей не є фахівцями в галузі права і тому розуміння багатьох правових термінів і категорій стає для них досить складним завданням. У зв'язку з цим викладаючи правові дисципліни необхідно використовувати найбільш ефективні методики передачі і обробки інформації, які би сприяли спрощенню і систематизації запропонованого лекційного матеріалу для кращого розуміння його аудиторією студентів.

За результатами психологічних досліджень встановлено, що 83% інформації людина сприймає зором, 12% – слухом, 5% – іншими рецепторами. Дослідження пам'яті свідчать, що людина запам'ятовує 20% від почутого, 30% – від побаченого, 70% – від одночасно побаченого й почутого, 80% – від побаченого, почутого й обговореного, 90% – від побаченого, почутого, обго-

вореного й активно виконаного. [10, с. 217]. Враховуючи все вищезазначене, нами пропонується використовувати структурно-логічні схеми, як один із дієвих засобів розвитку логічного мислення при вивченні правових дисциплін. Структурно-логічні схеми – це спосіб наочного представлення інформації в структурованому, систематизованому, закодованому за допомогою знаків-сигналів (символічних, графічних, візерункових, словесних) вигляді. [11]

Структурно-логічні схеми — це здебільшого зорові моделі, своєрідний логічний каркас, певна формалізація у викладанні.

В.Г. Чужикова визначає наступні фундаментальні ознаки структурно-логічних схем:

- сама схема, що є моделлю проблеми, питання, — вона дає можливість глибше та детальніше вивчити об'єкт, дослідити його внутрішні суперечності та суттєві особливості, виявити певні закономірності, спрогнозувати його майбутній стан, можливі логічні його модифікації;

- будучи сама по собі моделлю, структурно-логічна схема може ідентифікувати щось у різних варіантах. Для вивчення одного й того самого питання можуть бути побудовані різні моделі, які відображають різні аспекти, тому до складання схеми не можна підходити догматично, потрібно пам'ятати, що кожна схема є органічною єдністю об'єктивного та суб'єктивного бачення проблеми;

- структурно-логічні схеми будуються на законах формальної та діалектичної логіки. [12, с. 70]Формальна логіка зумовлює визначеність, послідовність, доведеність кожної проблеми. Вона вимагає дотримання основних правил визначення понять, правил побудови будь-якої класифікації (існування єдиної основи поділу, співрозмір обсягів поняття та складових поділу, їх взаємне виключення, безперервність поділу). У створенні схем діалектична логіка, як правило, використовує загальнонаукові методи, які допомагають краще розкрити глибину змісту об'єкта, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, історичного та логічного, сходження від абстрактного до конкретного, системний та структурний методи.

Застосування структурно-логічних схем на лекції полегшують і гармонізують спільну роботу викладача та студентів, що виявляється у наступному:

- вивільняється частина лекційного часу на повторення та фіксування необхідного фактичного матеріалу; студентів значно краще орієнтуватися в потоці інформації та обирати основне; матеріал може бути викладений у вигляді презентації;

- відбувається орієнтація викладачів на системне викладання матеріалу в його логічній послідовності;

- логічне розташування основних інформативних складових, що дасть змогу засвоїти тему як єдине ціле, як чітку теоретичну систему;

- спрямує викладача на проблемний виклад лекцій, систематизацію лекційного матеріалу, який можливо по частинах або в цілому викласти у ви-

гляді схеми. [12, с. 73]. Такий методичний прийом доведення фактичного матеріалу дає можливість студентам осягнути проблему, робить наочними логічні та структурні зв'язки, демонструє співвідношення елементів, динаміку процесів і їх кількісну та якісну визначеність.

Наведемо приклад використання структурно-логічних схем як методу алгоритмізації при вивченні теми: «Матеріальна відповідальність сторін трудового договору» з дисципліни «Трудове право» для студентів третього курсу зі спеціальності 073 «Менеджмент». Основними питаннями теми є:

1. Поняття, підстави та умови матеріальної відповідальності сторін трудового договору;
2. Види матеріальної відповідальності працівників;
3. Визначення розміру заподіяної працівником шкоди;
4. Порядок відшкодування працівником шкоди, заподіяної підприємством.
5. Матеріальна відповідальність роботодавця за заподіяну працівникові шкоду.

Наведена на рис. 1. схема матеріальної відповідальності сторін трудового договору дозволяє в доволі лаконічній, змістовній формі зазначити та сфокусувати увагу студентів на понятті, підставі та умовах застосування даного виду відповідальності.

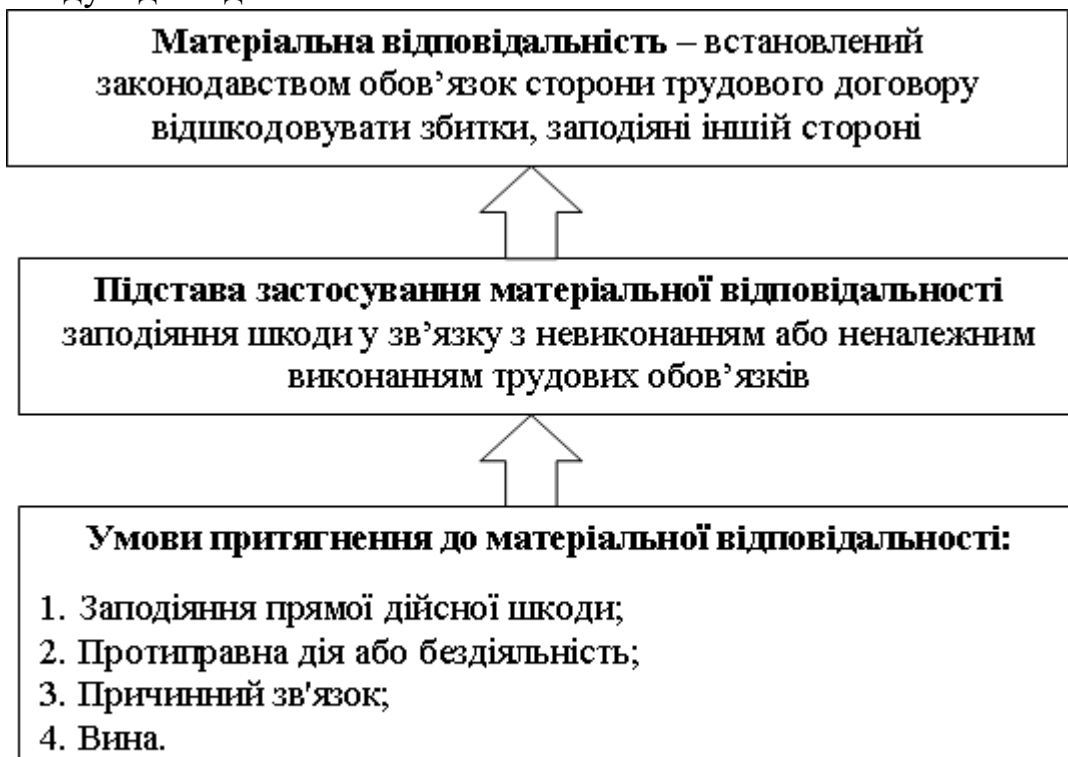

Рис. 1. Матеріальна відповідальність сторін трудового договору

Наступна схема (рис. 2.) чітко показує види матеріальної відповідальності працівників та дозволяє акцентувати увагу на основних особливостях, які характерні для кожного з зазначених видів відповідальності.

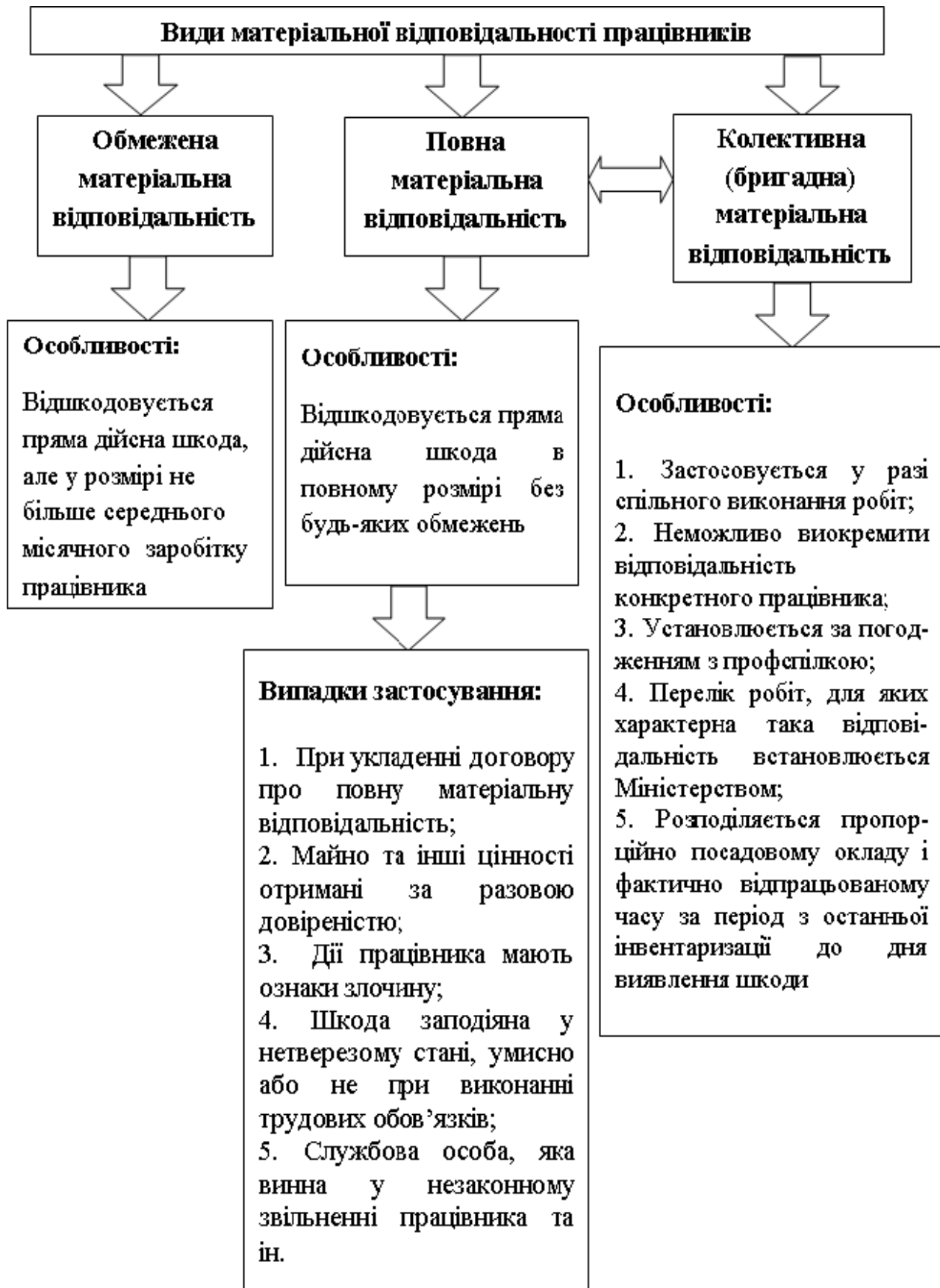

Рис. 2. Види матеріальної відповідальності працівників

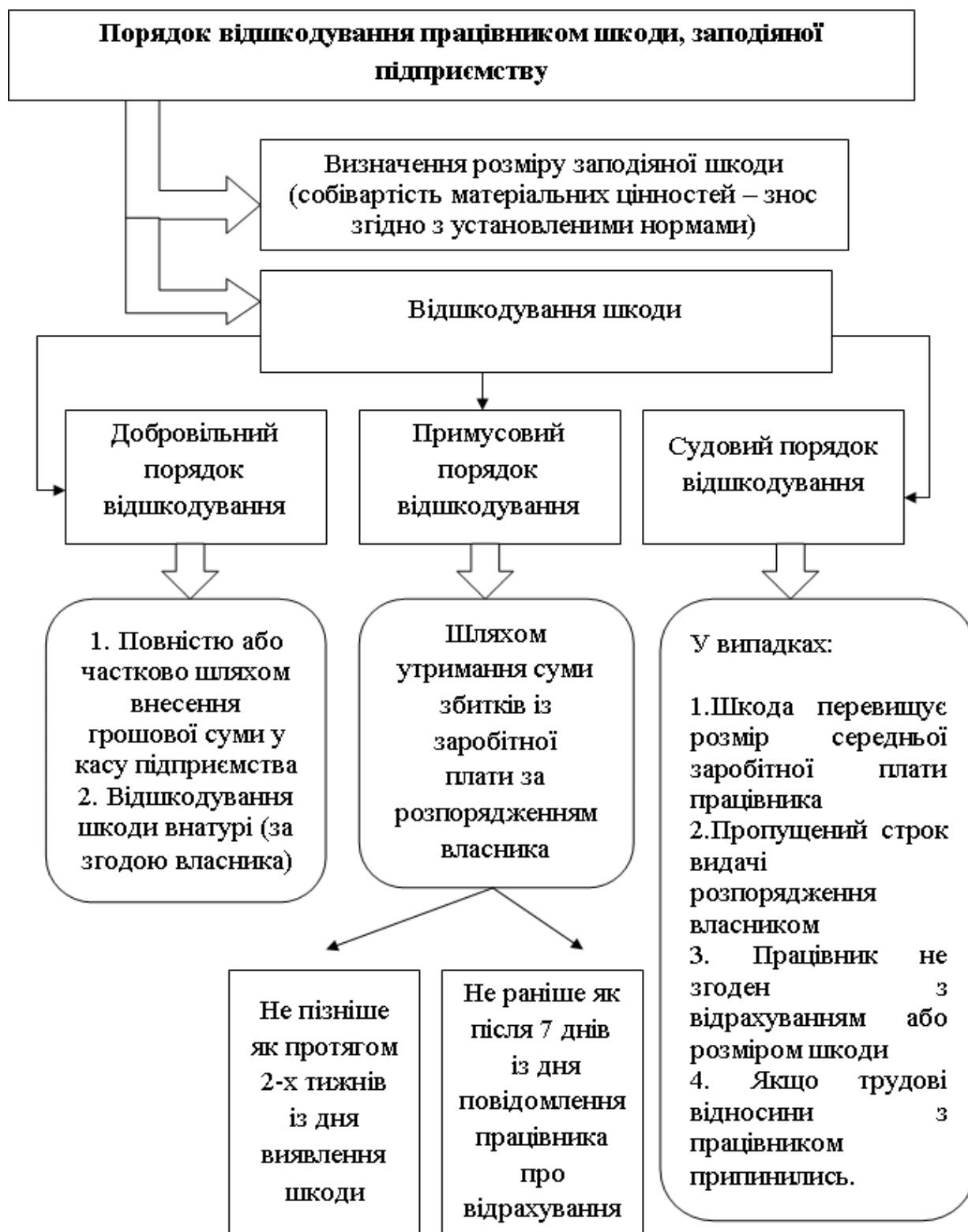

Рис 3. Порядок відшкодування працівником шкоди, заподіяної підприємству

Запропонована схема (рис 3.) послідовно і логічно показує основні етапи відшкодування шкоди працівником, а також можливі варіанти розвитку подій у даній ситуації.

Необхідно зауважити, що структурно-логічні схеми можна використувати не лише як опорні конспекти, сигнали, а й як схеми-конспекти, що дозволяє студентам в процесі їх складання краще розвивати активність, самостійність, ефективніше розуміти і запам'ятовувати матеріал. Тому пропонується спробувати студентам самостійно скласти схему на п'яте питання лекції.

Висновки. Таким чином, наведений приклад дає змогу побачити, що структурно-логічні схеми є важливою методичною формою активізації навчальної роботи студентів. Під час лекції вони допомагають чітко, зрозуміло і системно викласти матеріал, а також залучати аудиторію до активної роботи, стежити за логікою викладання та доказу, міркувати разом з викладачем, фіксувати у формі тез основні теоретичні положення. Оскільки мова йде про студентів неюридичних спеціальностей, то схеми дозволяють зробити матеріал максимально зрозумілим для них, що сприяє ефективному розумінню та засвоєнню не тільки окремої теми, а і дисципліни в цілому. У підготовці до практичних і семінарських занять схеми допоможуть студентам краще обробляти отриману інформацію, проте головною перевагою схем є те, що вони озброють того, хто навчається логічним мисленням, зорієнтують на вивчення додаткової літератури.

Список використаних джерел.

1. Нечепоренко Л.С. Схематические наглядные пособия и методика их применения. Каменец- Подольский, 1967. 231 с.
2. Від викладання дисциплін – до освоєння наук: трансформація змісту, технологій освітньої діяльності тарозвиток педагогічної майстерності [Текст]: зб. матеріалів наук.-метод. конф. 31 січня 2013 р.К.: КНЕУ, 2013. 531 с.
3. Кохан Л.В. Особливості використання структурно-логічних схем у навчально-пізнавальній діяльностістаршокласників [Текст]. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітнійшколах, 2013. № 29(82). с. 436-440.
4. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття"): затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 1993 р. № 896. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п> (дата звернення: 20.09.2017).
5. Національна програма правової освіти населення: затв. Указом Президента України від 18 жовт. 2001 р. № 992/2001. Офіційний вісник України. 2001. № 43. Ст. 1921.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки : схв. Указом Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. Офіційний вісник України. 2013. № 50. Ст. 1783.
7. Коробка В. М. Методологія дослідження правового світогляду. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2013. № 2. С. 44-52.

8. Макаров А. А. Нравственно-правовое воспитание как средство профилактики девиантного поведения старшеклассников. *Молодой ученый*. 2014. № 9. С. 496-498.

9. Жинкин С. А., Головченко Г. А. Значение правового воспитания в закреплении социально-правовых ценностей в правосознании личности. *Теория и практика общественного развития*. 2016. № 1. С. 49-51.

10. Левченко С.В. Використання опорно-логічних схем та конспектів на заняттях. *Фізико-математична освіта: науковий журнал*. 2017. Випуск 4(14). С. 215-220.

11. Структурно-логічні схеми. Таблиці. Опорні конспекти. Есе. Навчальні презентації: рекомендації до складання: метод. посіб. для студ. уклад.: Л.Я. Бутенко, О.Г. Ігнатович, В.М. Швирка. Старобільськ, 2015. 112 с.

12. Методика викладання права: навч. посіб. В.Г. Чужикова. К.: КНЕУ, 2009. 425 с.

13. Нестеренко О.М. Проблеми викладання правових дисциплін у ВНЗ неюридичного спрямування. Удосконалення навчально-виховного процесу в вищому навчальному закладі. Випуск 19. Збірник науково-методичних праць. Таврійський державний агротехнологічний університет. Мелітополь, 2016. С. 208-213

14. Горбова Н.А. Упровадження в навчальний процес активних (інтерактивних) методів навчання (при викладанні дисципліни «Правознавство»). Удосконалення навчально-виховного процесу в вищому навчальному закладі. Випуск 18. Збірник науково-методичних праць. Таврійський державний агротехнологічний університет. Мелітополь, 2015. С. 43-48.

15. Молодиченко В. В., Гапотій В. Д., Печерський О. В., Олексенко Р. І. Правове регулювання окремих видів підприємницької діяльності: навчальний посібник. Мелітополь: вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького. 2014. 287с.

Nesterenko O.M., Ortina G.V., Gorbova N.A., Oleksenko R.I. Structural-logical schemes as a method of algorithmizing the theoretical material of legal disciplines

Summary. The article deals with the relevance of legal education of the population of Ukraine through the improvement of the level of legal education, which has specific features for students of non-legal specialties. Considering this, it is proposed to use structural-logical schemes as a method of algorithmizing theoretical material of legal disciplines, which will significantly help to better understand the legal concepts and categories of the specified audience.

Key words: legal education, legal consciousness, structural and logical schemes, teaching methods.